

УДК 316.62

М.В. МОСЬОНДЗ

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛІ КОНСТРУЮВАННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРАКТИК СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

У статті здійснено спробу в рамках конструктивістської парадигми визначити складові процесу соціальної інтеграції молоді та механізми його здійснення в сучасних умовах.

Ключові слова: інтеграція, стратегія життя, практика, життєвий шлях, соціальний простір.

У світі молодь становить значну частину населення і відіграє визначну роль у вирішенні важливих соціальних, економічних, політичних та моральних проблем людства. Молодь відрізняється надзвичайною динамічністю та сприйнятливістю, найбільш активно, порівняно з іншими соціальними спільнотами, сприймає ті зміни та перетворення, які характеризують той чи інший соціум на даному етапі розвитку. Тому такі характеристики сучасного життя, як нестабільність та оновлення соціальних форм, багато в чому співзвучні спрямованості молоді як найрухливішій і найменш схильній до консерватизму частині суспільства. Проте в умовах соціально-економічної напруженості, зростання злочинності, корозії моральних цінностей для значної частини молоді на перший план виходить не стільки завдання розкриття свого інноваційного потенціалу, скільки проблема виживання і пристосування до мінливих соціальних умов, що свідчить про неефективність наявних соціальних механізмів її інтеграції. Це зумовлює необхідність поглиблення знань про соціальні механізми інтеграції молоді у світосприйманні соціальної реальності.

Останнім часом в українській соціології здійснюються активні спроби виробити новий підхід до проблеми соціальної інтеграції молоді, розробити нові її концепції, визначити і дослідити її складові та механізми здійснення. Так, у працях Г.І. Головахи, О.Г. Злобіної, С.А. Макеєва, С.Н. Оксамитної, Є.І. Осадчої, Л.Г. Сокурянської, В.О. Тихоновича формулювання проблеми інтеграції молоді в аспекті включення в соціальну структуру суспільства пов'язане з осмисленням соціального статусу і життєвого шляху молодіжної когорти, традицією соціологічної рефлексії соціальних структур та соціальної нерівності, наявного рівня соціального здоров'я, а також можливостей професійного вибору в структурі життєвого самовизначення. Незважаючи на досить глибоку вивченість перелічених аспектів проблеми, на сьогодні не розроблені повною мірою механізми інтеграційних процесів у молодіжному середовищі в умовах невизначеності політики конкретних соціальних інститутів, можливої дезорганізації деяких з них.

Мета статті – побудувати модель конструювання інтеграційних практик сучасної молоді.

Динаміка соціокультурних змін висуває високі вимоги до соціальної якості особистості молоді. Еталоном сучасної інтегрованої особистості є соціальний суб'єкт, що бере участь у системі соціальних відносин на основі принципів активності і відповідальності за своє власне життя. Виникає закономірне запитання: як забезпечити успішну інтеграцію особистості як соціального суб'єкта в суспільство? Його вирішення можливе за рахунок практичного застосування моделі конструювання інтеграційних практик особистості, яку ми побудували на підставі емпіричних даних власного соціологічного дослідження. Теоретичні основи цієї моделі представлені такими соціологічними теоріями, як структурно-діяльнісна, конструктивістська, феноменологічна, використання яких дає можливість акцентувати увагу на взаємозалежності соціальної структури та дії.

З позицій конструктивістського підходу явища повсякденності сконструйовані активною діяльністю агентів і відбуваються в повсякденності “життєвого світу” особистості. Повсякденна активність людини розглядається як фундаментальний фактор конструювання індивідуальної біографічної траєкторії. Представники структурно-діяльнісної парадигми вважають, що люди, перебуваючи в соціальному просторі й володіючи ансамблем капіталів або ресурсів (економічним, соціальним, культурним і символічним), прагнуть зайняти більш привілейоване місце в соціальній структурі й тим самим досягти життєвого успіху.

Відповідно до цієї моделі успішна інтеграція залежить здебільшого від співвідношення індивідуальних здібностей молодих людей і можливостей подолання зовнішніх негативних факторів (наявності ресурсів). У повсякденній свідомості молоді людини інтеграція виражається в прагненні досягти бажаної статусної позиції, тобто життєвого успіху.

Співвідношення між рівнем домагань і ступенем задоволення потреб суб'єкта (досягнення бажаної статусної позиції, а отже, успіху) відображає його соціальне самопочуття, яке виступає інтегральною характеристикою успішної інтеграції молоді до суспільства, реалізації життєвої стратегії досягнення успіху.

У такому контексті, виходячи з основних положень структурно-діяльнісної парадигми, пропонуємо новий підхід до інтеграції молоді як процесу, при якому індивіди (групи) за допомогою різноманітних практик діють у просторі (полях) рухливих статусів, позицій, ідентичностей, нерівномірно розподілених благ (ресурсів), умов відтворення життя, можливостей і обмежень (бар'єрів) для досягнення індивідуально і суспільно значущих цілей.

Запропонована модель включає в себе три рівні конструювання інтеграційних практик: об'єктивні структури, суб'єктивні схеми сприйняття, габітуалізовані практики взаємного впливу об'єктивних і суб'єктивних структур. Розглянемо їх більш детально.

Перший рівень є простором об'єктивованих розбіжностей, пов'язаних з розподілом між агентами різноманітних капіталів та соціальних відносин. Стійкі утворення капіталів оформлюються в позиції соціального простору, через які особистість вбудована в структурну мережу та взаємозв'язок структурних відносин. Це означає, що сумою економічного, соціального, культурного та особистого капіталу, яким володіє агент, визначається його позиція в суспільстві [4, с. 200]. Вона, у свою чергу, визначає доступ до своєрідного фонду благ, засобів та цінностей, які користуються суспільним визнанням.

Види капіталів визначають шанси та ресурси соціальних акторів у конструюванні інтеграційних практик у різноманітних сферах суспільного життя. Ресурси соціальних акторів включають: рівень освіти батьків; рівень їх матеріальної забезпеченості; розмір заощаджень; використання інформаційних технологій, свободу вибору та життєвий рівень [1, с. 98], соціальний статус і рівень адаптованості, знання, освіти, життєві шанси (увесь спектр можливостей людей при вирішенні того чи іншого завдання), кваліфікаційні можливості, манери, мову [5, с. 76–77].

При цьому кожен капітал може використовуватися для збільшення обсягу іншого, що дає змогу зберегти або підвищити свої соціальні позиції в суспільстві. Без реконверсії капіталів підвищення соціального статусу в сучасних суспільствах неможливе. У певних полях культурний, соціальний і символічний капітал є настільки ж важливим ресурсом, що й економічний для визначення й завоювання соціальних позицій.

Ансамбль капіталів, ресурсів, потенціалу є фактором конструювання шансів і можливостей при конструюванні інтеграційних практик та може бути реалізований лише при виконанні з неминучістю умов наявності відповідних ціннісних переваг у вигляді габітуалізованих схем.

Габітуалізовані структури як рівень соціальної реальності являє собою сукупність, з одного боку, ідей, цінностей, уявлень, символів, нав'язуваних суб'єктам соціальними структурами і спільнотами, а з іншого боку, – суб'єктивних переваг, диспозицій, установок, що впливають на соціальну поведінку суб'єктів.

Повсякденність (як базова індивідуальна реальність) конструє габітус особистості – звичку, детерміновану соціальними стосунками, що залежить від позиції індивіда в соціальному просторі. Взаємодія габітуалізованих структур і повсякденності відбувається на мікро-, мезо- і макрорівні (сім'я, група та суспільство). Габітуалізовані структури включають:

- цілі, домагання, потреби (прагнення досягти мети завжди наявне у практичних схемах сприйняття, оцінювання, класифікації й дії);
- життєві цінності, норми (те, що люди вважають важливим для їх життя, що утворює мету та мотиви їх діяльності, про що вони мріють та до чого вони прагнуть, досягнення яких цілей є сенсом їх життя);
- сприйняття життєвих, шансів, потребу в розширенні або в обмеженні життєвих шансів;
- уявлення про значущість ресурсів для досягнення життєвого успіху;

– соціальні очікування (те, що необхідно зробити акторам з різними статусами та ролями, це порівняння двох образів майбутнього – реального й очікуваного);

– теоретична та практична підготовка індивіда, тобто володіння необхідними для цього знаннями, вміннями (культурним капіталом).

Люди, які мають *habitus*, при непередбаченому зіткненні з різними подіями життя, діють, виходячи з нього. Оскільки *habitus* містить зліпок із соціальних структур, то він вибудовує поведінку людей, виходячи з правил, що існують у суспільстві.

Виходячи з *габітусу*, який породжується середовищем (“класом умов існування”), виступає результатом інтеріоризації індивідом індивідуальної історії й соціального досвіду, агент неусвідомлено формує власну модель життя [2, с. 46]. Тобто конструює власну біографію – побудову життєвого шляху згідно з інтерсуб’єктивними і засвоєними на рівні практичної свідомості культурними схемами.

Таким чином, *габітуалізовані* структури визначають подальшу активність, що виражається в стратегіях (як запланованих і цілеспрямованих практиках) і у власне практиках, причому стратегії й практики, як зазначалося вище, “являють собою соціокультурний вимір суспільства, що природно поєднує три найважливіших якісних характеристики: 1) реалізоване в практиках; 2) ціннісно-нормативне середовище; 3) певні соціальні спільноти” [6, с. 19–35].

Життєві стратегії індивіда синтезуються навколо головного завдання – “розробки траєкторії власного “Я” шляхом визначення траєкторії біографії з урахуванням минулого і прогнозованого майбутнього. Життєвий шлях набуває рис соціального інституту, тобто є ансамблем життєвих стратегій як конвенціональних практик подолання життєвих криз.

Пропоновані культурою цінності й норми, причому не тільки пропоновані, але й прийняті, *габітуалізовані* виявляються як доступні індивідові вибори.

Вибір стратегії життя, її побудова відбувається на основі рефлексивного усвідомлення людиною раціональних і нераціональних основ життя. Стратегічний вибір реалізується через механізм ідентифікації, що, у свою чергу, забезпечується механізмом типізації (особистість вибирає стратегію життя, виходячи з різноманіття культурних зразків) й індивідуалізації (надання стратегії життя власної унікальності, неповторного змісту).

Важливу роль у побудові життєвої стратегії відіграє особистість – як творець, що не просто адаптується до суспільства, у якому живе, а виступає суб’єктом життєтворчості, володіє ефективними техніками для досягнення успіху, розширення й упорядкування життєвого простору, тобто характеризується творчим ставленням до власного життя (суб’єктністю).

Життєві стратегії також пов’язані з розумінням актором свого власного життєвого шляху, мотивацією власної поведінки, здатністю ефективно вирішувати соціальні проблеми, психологічними властивостями, настроями, спрямованістю соціальної активності.

Залежно від характеру соціальної активності особистості різняться й відповідні типи життєвих стратегій. Так, рецептивній активності відповідають стратегії життєвого добробуту, мотиваційній активності – стратегії життєвого успіху, творчій активності – стратегії самореалізації [8, с. 103].

Життєві стратегії на рівні соціальних практик містять у собі континуум стратегій поведінки соціальних акторів щодо вирішення життєвих проблем: стратегії досягнення життєвого успіху, стратегії соціальної адаптації, стратегії виживання та стратегії соціальної ексклюзії, стратегії втечі від соціальної реальності. Всім стратегіям відповідають певні соціальні практики [7, с. 345–346].

Практики конституюють та відтворюють ідентичності або “розкривають” основні шляхи соціального існування, можливі в даній культурі в даний момент історії.

Практики, з одного боку, взаємно зрозумілі учасникам, цілком гармонізовані, а з іншого боку, розгортаються суворо за правилами, запропонованими структурою свідомості індивідів. Моменти непередбачуваності життя дають певний спектр можливостей розвитку тієї чи іншої практики, але вони обмежені у своєму різноманітті саме габітусом.

Соціальні практики розгортаються в соціальному просторі, що включає певну “конфігурацію” різних “полів”, за допомогою яких люди взаємодіють в суспільстві і задовольняють різні потреби. Структура поля одночасно підтримує та спрямовує практики, за допомогою яких ті, хто займає ці позиції, прагнуть індивідуально або колективно поліпшити своє становище або нав’язати той принцип ієрархії, який є найбільш сприятливим для них. Поле – це своєрідний ринок, де використовуються різноманітні види капіталу (економічний, культурний, соціальний, символічний) для досягнення бажаних статусних позицій [3, с. 57–58].

Показником ефективності конструювання інтеграційних практик молоддю і одночасно його результатом є включення молоді до суспільства, тобто досягнення бажаного результату, що приносить задоволення і є стимулом для подальшого підвищення свого статусу. Тому інтеральною характеристикою успішної інтеграції молоді до суспільства, реалізації життєвої стратегії досягнення успіху виступає саме соціальне самопочуття особистості. Тому головним, пріоритетним завданням, що впливає з відносин між суспільством і молоддю, є організація процесу успішної інтеграції сучасної молоді в структуру суспільства. Пошук механізмів, що забезпечують стабільність суспільства за допомогою інтеграційних процесів, визначення їхніх перспективних моделей у сучасній Україні залишаються однією із найважливіших проблем науки і практики.

Список використаної літератури

1. Аврамова Е.М. Студенты столицы и провинции: социальные ресурсы, ожидания / Е.М. Аврамова, А.А. Шабунова, Д.М. Логинов // Социологические исследования. – 2005. – № 9. – С. 98–103.

2. Бурдые П. Структура, габитус, практика [Электронный ресурс] / П. Бурдые // Журнал социологии и социальной антропологии. – 1998. – Т. 1. – № 2. – С. 44–59. – Режим доступа: <http://www.soc.pu.ru/publications/jssa/1998/2/4bourd.html>.
3. Бурдые П. Социология политики / П. Бурдые. – М. : Socio-Logos, 1993.
4. Голиков А.С. Повседневность в конструировании социальных неравенств: феноменология vs/ & структурный конструктивизм / А.С. Голиков // Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. пр. – Х. : ХНУ, 2006. – Т. 1. – С. 200–209.
5. Заславская Т.И. Современное российское общество: Социальный механизм трансформации / Т.И. Заславская. – М. : Дело, 2004. – 400 с.
6. Калькова В.Л.П. Бурдые: Социальное пространство и символическая власть / В.Л. Калькова // Социология : реферативный журнал. – 1993. – № 3–4. – С. 19–35.
7. Копатько Е.Э. Социально-экономическое поведение населения как реализация жизненных стратегий в трансформирующемся украинском обществе / Е.Э. Копатько // Проблемы розвитку соціологічної теорії. Трансформація соціальних інститутів та інституціональної структури суспільства : статті. – К., 2003.
8. Резник Т.Е. Жизненные стратегии личности / Т.Е. Резник, Ю.М. Резник // Социол. исслед. – 1995. – С. 100–105.

Стаття надійшла до редакції 14.07.2012.

Мосёндз М.В. Особенности модели конструирования интеграционных практик современной молодежи

В статье предпринимается попытка в рамках конструктивистской парадигмы определить составляющие процесса социальной интеграции молодежи и механизмы его осуществления в современных условиях.

Ключевые слова: интеграция, стратегия жизни, практика, жизненный путь, социальное пространство.

Mosendz M. Design features of the model of integration practices of today's youth

The article attempts within the constructivist paradigm to identify components of youth inclusion and mechanisms for its implementation in modern conditions.

Key words: integration, the strategy of life, practice, way of life, social space.